

I. ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

1.1. Необходимост от тълкуване на юридическите актове. Няколко са основните причини:

- а) използването на знаци (букви, думи, изречения и т. н.) за обозначаване на идеи, мисли, чувства, повели;
- б) несъвпадението между правна норма (правно предписание) и правна разпоредба (тук е и въпроса за т. нар. цел и буква на закона);
- в) използване на юридическата техника за формулиране на правните предписания;
- г) изтеклото време между създаване и прилагане на правното предписание;
- д) несъвършеното или погрешното изразяване на волята и желанието на създателя на юридическия акт;
- е) необходимостта абстрактната правна норма да се приложи в конкретна житейска хипотеза;
- ж) не съвпадат субектите, които създават юридическите актове и които ги изпълняват.

1.2. Историческо развитие на тълкуването:

Глосатори. Постглосатори. Екзегеза. Херменевтика. Метод на свободното научно издирване. Принципът "чрез ГК отвъд ГК".

1.3. Нормативна уредба на тълкуването:

- а) по отношение на НА - чл. 46 от ЗНА - "Разпоредбите на НА се прилагат според точния им смисъл, а ако са неясни, се тълкуват в смисъла, който най-много отговаря на други разпоредби, на целта на тълкувания акт, на основните начала на правото на НРБ и правилата на социалистическия морал.";
- б) по отношение на правоприложните актове - чл. 194 от ГПК - "Споровете по тълкуване на влязло в сила решение се разглеждат от съда, който го е постановил." и чл. 373 от НПК - "Съдът, който е постановил влязлата в сила присъда или определение, се произнася по всички затруднения и съмнения, свързани с тълкуването им.";
- в) по отношение на актовете за реализация на правото, като например договорите - чл. 20 от ЗЗД - "При тълкуването на договорите трябва да се търси действителната обща воля на страните. Отделните уговорки трябва да се тълкуват във връзка едни с други и всяка една да се схваща в смисъла, който произтича от целия договор, с оглед целта на договора, обичаите в практиката и добросъвестността.", както и чл. 35, ал. 2, т. 12 от ЗЗППТ - неравноправна е клаузата в договор, която дава право на търговеца изключително да тълкува клаузите на договора, а също и чл. 68 от ТЗ, изискващ при тълкуване на устава да се търси волята на страните и целта на тълкуваната разпоредба;
- г) по отношение на международните договори - чл. 5 от МП за икономически, социални и културни права - "Никоя разпоредба на този пакт не може да бъде тълкувана като даваща право на дадена държава, отделна група или лице да се занимава с дейност или да извършва действия, насочени към отнемане на някои от правата или свободите, признати в този пакт, или тяхното ограничаване в по-голяма степен, отколкото е предвидено в този пакт.", както и членове 31-33 от Виенската конвенция за правото на договорите.

1.4. Теории за тълкуването:

- а) субективна и обективна;
- б) на задължителното и на факултативното тълкуване;
- в) динамични и статични.

II. СЪЩНОСТ НА ТЪЛКУВАНЕТО

2.1. Дефиниция на тълкуването - мисловна дейност; познавателен процес на субекта на правото, насочен към изясняване на точния смисъл на юридическия акт с оглед на неговата практическа реализация.

2.2. Тълкуване и интерпретация:

Според някои автори интерпретацията освен в неюридическите науки има място и в правните науки. Така юридическата интерпретация се превръща в родово понятие, което се дели на три вида:

- а) тълкуване - тълкували се само т. нар. "неясни" правни разпоредби;
- б) конкретизация - "ясните" правни разпоредби просто се доразвивали спрямо конкретната ситуация;

в) логическо развитие - към него спадали различните способности за преодоляване на празнотите в правото, включително аналогията на закона и аналогията на правото.

2.3. Предмет на тълкуването - външното битие, външната форма на юридическия акт, на правните разпоредби. Най-често тази форма е писмена, като текст. Но е възможна и друга форма - устна и на конклюдентни действия. Те също подлежат на тълкуване.

2.4. Цел на тълкуването - разкриване на точния смисъл, на идеята, на целта, на задачите, на съдържанието, на границите на приложимост на юридическия акт.

2.5. Субект на тълкуването - може да се извършва от всеки правен субект, но с различно значение на неговото тълкуване.

2.6. Значение на тълкуването:

- а) съобразява посланието на автора на тълкувания юридически акт с обективната действителност;
- б) спомага за преодоляване на недостатъците във формата на юридическия акт;
- в) завършва процеса на регламентиране на обществените отношения, започнат със създаването на правните повели;
- г) подпомага създаването на нови по-добри юридически актове;
- д) помага ни да опознаем по-добре позитивното право.

2.7. Влизане в сила и загубване на сила на тълкуването. Този проблем е от значение само при официалното, обвързващото тълкуване на нормативни актове. Съгласно чл. 50 от ЗНА тълкуването влиза в сила от деня, когато е влязъл в сила, актът, който се тълкува. То загубва своята сила заедно с загубването на юридическа сила на акта, който се тълкува, или пък ако бъде направено ново официално тълкуване, заменящо старото.

2.8. Обнародване на тълкуването. Това се отнася само до официалното - автентично или легално - тълкуване на нормативни актове. Съгласно чл. 51, ал. 2 от ЗНА обявяването на тълкуването се извършва по реда, по който е обнародван или разгласен тълкувания акт.

2.9. Тълкуване и нормотворчество.

Тълкуването е декодиране на формата на правните предписания. Нормотворчеството е

кодиране на тази форма. Изясняването на правните предписания, превръщането им в практически приложими се извършва едва с тълкуването. Поради това редица автори, особено от семейството на общото право, считат, че тълкувателните актове са единствените истински източници на правото. В семейството на континенталното право традиционно се приема, че тълкувателните актове не са източник на правото, защото те не съдържат сами по себе си правни модели за поведение, а само поясняват вече заложените в друг вид юридически актове такива модели за поведение.

2.10. Отграничаване на тълкуването от т. нар. "критика на закона" (нисша и висша). Критиката на закона е процес на установяване на автентичността и валидността на тълкувания юридически акт. Тя предхожда тълкуването като мисловен и логически процес.

III. НАЧИНИ НА ТЪЛКУВАНЕ

3.1. Понятие за начин на тълкуване - съвкупност от еднородни прийоми, похвати, техники, методи, средства за анализиране на формата на юридическите актове.

3.2. Видове начини (някои ги наричат още "способи").

В правната литература традиционно се посочват 5 начина на тълкуване. Всички те следва да се използват при всяко тълкуване при това задължително в следната поредност:

а) езиков - използват се достиженията на науките за езика - семантика, семиология, лингвистика, синтаксис, фонетика, морфология, граматика и пр.;

б) логически (използват се правилата на формалната логика като аргумент от противното, аргумент от по-силното основание и пр.);

в) системен - използват системните връзки и взаимодействия между правните разпоредби;

г) исторически - проследяват се причините, обстановката, историята на възникване, развитие и изпълнение на правните разпоредби, мотивите за приемането им и за изменението им;

д) функционален - проучват се социално-политическите измерения, функции и последици от възприемането на един или друг резултат от тълкуването, следващ от предишните начини. Този начин е с най-голяма относителна тежест, той е решаващ за определянето на крайния резултат от тълкуването. Примерът с чл. 51, ал. 1 от КРБ относно правото на социално осигуряване.

3.3. Допустимост и задължителност на начините на тълкуване.

3.4. Етапи на тълкуването:

а) установяване на тълкуваната разпоредба - повечето автори приемат, че се тълкуват всички разпоредби, а не само неясните, тъй като няма убедителен научен критерий кога една разпоредба е неясна. Упоменаването в ЗНА, че на тълкуване подлежат само неясните разпоредби не обвързва по задължителен начин становището на правната наука;

б) извършване на тълкуването посредством всичките 5 начина в посочената по-горе последователност;

в) сравняване на резултатите от всеки от начините и избор на един от тях за резултат на тълкуването в зависимост от преценките на функционалния начин на тълкуване.

3.5. Фази на тълкуването:

а) изясняване - извършващият тълкуване субект на правото изяснява за себе си точния смисъл на тълкуваната правна разпоредба;

б) разясняване - извършващият тълкуване субект на правото закрепва своето становище за точния смисъл на тълкуваната правна разпоредба в тълкувателен акт.

IV. ВИДОВЕ ТЪЛКУВАНЕ

4.1. Тълкуването според субекта има различни подвидове:

а) според това дали то се осъществява от държавни органи в рамките на тяхната компетентност:

- официално (на държавните органи), и
- неофициално (на гражданите, на научните работници в коментари, статии, монографии);

б) според това дали то се осъществява само за конкретен житейски случай или е тълкуване по принцип официалното тълкуване бива:

- общо (завършва с тълкувателни актове - като тълкувателно решение на отделение на ВКС), и

- конкретно (завършва с правоприложен акт - като решение на отделния състав на ВКС);

в) според това дали то се осъществява от органа, който е създал тълкувания юридически акт или от друг орган, оторизиран да тълкува според тълкувания юридически акт, официалното тълкуване бива:

- автентично, което на свой ред бива:
  - нормативно - тълкуването се съдържа в самия тълкуван нормативен акт - напр. чл. 2а от Указ за опрощаване на задълженията към банките и държавата от 1955 год., § 1 от ЗКПО, както и различните варианти на допълнителни разпоредби в края на нормативните актове, в които се поясняват използваните в нормативния акт понятия;
  - специално - тълкуването е дадено с тълкувателен акт на органа, който е постановил тълкувания юридически акт - напр. Решение на ВНС от 02. 10. 1991 год. за тълкуване на чл. 23, ал. 1 от ЗМСМА),
  - легално - тълкуващият орган е посочен в тълкувания юридически акт - напр. чл. 12 от ЗКС;

г) според това дали се осъществява от органите на съдебната или на изпълнителната власт, или пък от Конституционния съд, официалното тълкуване бива:

- съдебно - напр. чл. 44 от ЗВАС, чл. 41, чл. 84, ал. 2, и чл. 86, ал. 2 от ЗСВ (ТР като напр. ТР № 2/1997 год. на ОСГК относно задълженията, уговорени в чуждестранна валута, ТР № 1/1998 год. относно тълкуването на чл. 9а от ЗН за това що е "последващ съпруг", ТП като № 7 от 29. 12. 1958 год. на ППВС за прилагане на чл. 48 от ЗЗД, като № 1 от 01. 06. 1989 год. за изменяване и допълване на ТП и на ТР на ВС, и решения на отделните състави) , което на свой ред бива:

- на районни, окръжни и апелативни съдилища - при него не се създава отделен тълкувателен акт, а тълкуването е имплементирано в мотивите на конкретния правоприложен акт на съответния съд по конкретното дело;

- на бившия ВС и на сегашните Върховен касационен съд (ВКС) и на Върховен административен съд (ВАС), което пък се подразделя на:

- на тълкуване на отделни състави на ВКС или ВАС - при него не се създава отделен

тълкувателен акт, а тълкуването е имплементирано в мотивите на конкретния правоприложен акт по конкретното дело. Това тълкуване насочва, координира съдебната практика на по-долу стоящите съдилища, а оттам и юридическата дейност на всички други правни субекти;

- тълкувателни решения - създават се от отделните колегии на бившия ВС и сегашните ВКС и ВАС - те са самостоятелни тълкувателни актове, а не правоприложни по конкретно юридическо дело. С тях се тълкуват отделни разпоредби на отделни членове от нормативните актове. С огромно значение са за съгласуване на съдебната практика на по-долу стоящите съдилища;

- тълкувателни постановления - създават се от пленума на бившия ВС и на сегашните ВКС и ВАС - това са самостоятелни тълкувателни актове. С тях се тълкуват цели правни институти, части или цели нормативни актове. Те са с най-голямо значение за предопределянето на развитието на съдебната практика на по-долу стоящите съдилища, а оттам и на цялостната юридическа дейност на всички други правни субекти.

- административно - напр. № 2 от ДР на Наредбата за реда за подаване на предложения за приватизация на държавни и общински предприятия и обособени техни части по реда на чл. 35 от ЗППДОБП; § 2 от Наредба № 12 за следдипломно обучение на специалистите със средно и полувисше медицинско и немедицинско образование в системата на здравеопазването);

- тълкувания на Конституционния съд на Република България (КС) - той е извън съдебната и изпълнителната власт и неговите тълкувания имат самостоятелно значение - напр. решение № 14 от 24. 09. 1996 год. на КС по к. д. № 15/1996 год. относно тълкуването на чл. 50 от КРБ, решения № 19 от 21. 12. 1993 год. на КС по к. д. № 11/1993 год. за тълкуване на чл. 19, ал. 2, чл. 19, ал. 2 и 4 и чл. 106 от КРБ;

д) според това дали неофициалното тълкуване се осъществява от научни работници или не:

- научно, и
- житейско.

4.2. Според обекта на тълкуване:

- а) на нормативни актове;
- б) на правоприложни актове;
- в) на реализационни актове (вътрешноправни и международноправни);
- г) на тълкувателни актове.

4.3. Според резултата от тълкуването:

а) буквално - при него крайният резултат от тълкуването съвпада с резултата от езиковия начин на тълкуване - (Р. № 5 от 18. 02. 1997 год. по к. д. № 25/1996 год. се позовава на това тълкуване. Вж. също чл. 47, ал. 5 от КРБ - условията и редът за ограничаване или отнемане на родителските права се определят със закон);

б) разширително - при него крайният резултат от тълкуването е по-широк по смислов обхват от резултата, следващ от езиковия начин на тълкуване - (чл. 58, ал. 1 от КРБ - гражданите са длъжни да спазват и изпълняват Конституцията и законите. А подзаконовите НА?);

в) стеснително - при него крайният резултат от тълкуването е по-тесен по смислов обхват от резултата, следващ от езиковия начин на тълкуване - (чл. 17, ал. 3 от КРБ - частната собственост е неприкосновена. Дали?).

4.4. Според функциите си (твърде спорно деление):

- поправително тълкуване - това на практика е критика на закона, което е процес, предхождащ тълкуването;
- отменително тълкуване - това на практика не отменя никакъв юридически акт, а е само моментно преодоляване в конкретен случай на противоречия в повелите на действащи юридически актове.